

Foto: Marc Herremans

Grote wintervlinder (*Erannis defoliaria*)

Winter-vlinder: twee woorden die je niet meteen met elkaar associeert. Het gure herfstweer heeft er ook voor gezorgd dat het vlinderseizoen 2010 min of meer afgelopen is. Althans, dat geldt voor de dagvlinders. Voor de laatste nachtvlinders van het jaar – de wintervlinders, najaarsspanners en herfstspinnars – moet het vliegseizoen nog beginnen. Laten we kennismaken met deze teggendraadse insecten die sombere novembarnachten verkiezen boven zwoele zomeravonden.

Wintervlinders in jouw tuin

Ongetwijfeld één van de meest algemene nachtvlinders (synoniem: motten) in Vlaanderen is de Grote wintervlinder. Ook in tuinen is deze soort vrij algemeen, behalve in grootsteden. De mannetjes van de Grote wintervlinder zijn erg variabel getekend. Soms zijn ze effen bruin, soms zijn ze net bijzonder contrastrijk. Meestal zie je een donkere middenstip op de voorvleugel en een min of meer bochtige lijn.

De eerste exemplaren duiken in september op, maar eind oktober-november is de beste periode om op zoek te gaan naar deze spanner. Zelfs tot in februari kan je soms een Grote wintervlinder ontmoeten. Zeg dus niet dat er geen vlinders zijn in de winter!

Bij vriesweer is hij niet actief, maar als het iets zachter is – laat ons zeggen, een minimumtemperatuur van een graad of vier – dan kan je hem soms in grote aantallen zien rondfladderen.

Vlinders zonder vleugels?

Wintervlinders hebben een wel erg bijzondere aanpassing aan het herfst- en winterleven. De vrouwtjes kunnen namelijk niet vliegen. Hun vleugels zijn gereduceerd tot minuscule stompjes. Ze hebben een zwart-wit achterlijfje dat soms bol staat van de eitjes. In feite zijn wintervlindervrouwtjes niet veel meer dan eierzakjes op zes poten. Je kan ze na zonsondergang op stammen van loofbomen zien kruipen. Erg mobiel zijn ze dus niet. Maar dat hoeft ook niet: vrouwtjes verspreiden geurstoffen, een soort parfum dus. De rondfladderende mannetjes kunnen met hun voelsprieten de vrouwelijke geuren (of feromonen) oppikken. Als een soort onzichtbare leidraad brengt het geurspoor het mannetje bij het vrouwtje. Dat is een erg efficiënte manier om elkaar 's nachts snel te vinden en op die manier hoeft het vrouwtje geen energie te steken in rondfladderen op koude nachten. Na de paring geven de beestjes er meestal snel de brui aan.

Rupsje nooitgenoeg

De Grote wintervlinder mag dan een mot zijn, in je kleerkast zal je er nooit één aantreffen. Van de meer dan 2000 soorten nachtvlinders die in Vlaanderen voorkomen, zijn er slechts een handvol die effectief als schadelijke kleermotten beschouwd kunnen worden. De rupsen van de meeste motten vind je buiten, op allerlei planten. Zo ook die van de Grote wintervlinder: die vind je in het voorjaar massaal op loofbomen. In eikenbossen lijkt het in april soms wel alsof je regendruppels hoort vallen

op de bladeren, én dat bij een straalblauwe hemel. Het zijn de uitwerpselen van de rupsen die je hoort. De rupsen zitten met zo'n enorme aantallen in de bomen en doen wat rupsen horen te doen: eten, eten en nog eens eten. In een gezond bos zijn de bomen perfect bestand tegen de grootschalige vraat.

De rupsen van de wintervlinder zijn in staat zich op een bijzondere manier te verplaatsen: ze kunnen zich aan een fijn, zijden draadje laten zakken en door de wind van boom naar boom 'waaien'.

Net zoals bij de andere spanners hebben de rupsen van de Grote wintervlinder geen poten in het middelste deel van hun lichaam, enkel aan de kop en helemaal op het uiteinde. Als ze voortkruipen, trekken ze hun achterpoten op tot tegen het borststuk. Het rupsje staat dan bol, in de vorm van de Griekse letter omega (Ω). Dan worden kop en borststuk weer naar voor opgespannen, waarna de achterpoten weer bijgetrokken worden. Door deze grappige manier van voortbewegen, lijkt het wel alsof de rupsjes afstanden opmeten. Vandaar de oude naam voor de familie van de spanners: meters.

Rupsen eten niet alleen, ze worden ook massaal gegeten. Precies omdat de rupsen van de Grote wintervlinder zo talrijk zijn, vormen ze een belangrijk deel van het menu van mezen en andere zangvogels. Die voeren de rupsjes in het voorjaar in grote aantallen aan hun jongen. Nachtvinders (en wintervinders in het bijzonder) vervullen op die manier een belangrijke functie in de natuur.

Motten en licht

Dat nachtvinders op lampen afkomen, weet iedereen. Waarom doen die beestjes dat? Volgens wetenschappelijk onderzoek ligt de verklaring in de bouw van het facetoog. Dat is bol en bevat duizenden lensjes. Japanse wetenschappers ontdekten in de jaren 1970 dat nachtvinders aan gezichtsbedrog lijden. Ze zien naast een felle lichtbron een donker gat dat op hen een aantrekkingskracht uitoefent. Door naar dat imaginaire gat te vliegen worden andere delen van hun facetoog belicht, waardoor het gat van plaats verandert. Je kan stellen dat motten een soort 'fata morgana' achterna vliegen. Dat resulteert in een hectische vlucht rond een lamp.

Tip: Nachtvinders leiden een kort leven (gemiddeld enkele dagen, soms enkele weken). In die periode moeten ze zich succesvol voortplanten. Veel nachtvinders verspillen veel tijd bij kunstverlichting (van vitrineverlichting tot felle spots in de tuin). Teveel verlichten in en om je huis kan dus nadelig zijn voor nachtvinders en andere nachtactieve insecten.

Auteur:

Wim Veraghtert, educatief medewerker Natuurpunt Educatie.

www.natuureducatie.be